

УДК 316.47:364:314.7.045

С. М. Задорожна, к. е. н., доцент,
І. Г. Карпова, к. пед. наук, доцент**СТАН ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У МІСЦЕВІ ГРОМАДИ:
СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Анотація. Досліджено чинники інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади; на основі соціологічного опитування визначено основні проблеми переселенців та рівень їх усвідомлення себе частиною місцевої спільноти, наміри після закінчення АТО; запропоновано використання отриманих результатів місцевою владою та громадянським сектором для прискорення вирішення проблем переселенців та їх соціальної, економічної та культурної інтеграції.

Ключові слова: інтеграція; соціальна адаптація; переселенці; внутрішньо переміщені особи; місцева громада; соціологічне опитування.

С. Н. Задорожная, к. э. н., доцент,
И. Г. Карпова, к. пед. наук, доцент**СОСТОЯНИЕ ИНТЕГРАЦИИ ВНУТРИ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ В МЕСТНЫЕ ОБЩИНЫ:
СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Аннотация. Исследованы факторы интеграции внутренне перемещенных лиц в местные сообщества; на основе социологического опроса определены основные проблемы переселенцев и уровень их осознания себя частью местной общины, намерения по завершении АТО; предложено использование полученных результатов местной властью и гражданским сектором для ускорения решения проблем переселенцев и их социальной, экономической и культурной интеграции.

Ключевые слова: интеграция; социальная адаптация; переселенцы; внутренне перемещенные лица; местная община; социологический опрос.

S. N. Zadorozhna, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
I. G. Karpova, Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor**THE STATE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS INTEGRATION INTO LOCAL
COMMUNITIES: SOCIOLOGICAL ASPECT**

Urgency of the research. Military actions in the eastern Ukraine and the annexation of Crimea have led to the emergence of internally displaced persons (IDP), who have difficulty with social adaptation and integration into local communities.

Target setting. Motivating IDP to self-realization and meeting their vital needs are the issues of great importance for public authorities. Solving the problems of IDP requires complete information about their problems, and a sociological survey can fulfill this task.

Actual scientific researches and issues analysis. The factors of social adaptation and integration of certain groups and individuals have been studied by scholars and international organizations all round the world. In Ukraine these issues have been investigated by Y. Golovakha, L. Koval, O. Balakireva, I. Box and many others.

Uninvestigated parts of defining general matters. Solving the problems of IDP requires relevant information. The sociological survey of the IDP of Chernihiv is the source used in this study.

The research objective. The main tasks of the study are: self-assessment of the level of trust of IDP, self-awareness of IDP as the part of the local community, disclosure of their problems; defining the directions of accelerated integration of the IDP into local communities.

The statement of basic materials. *Integration is a dynamic process that involves reconciling the goals, interests and needs of individuals and social groups without losing their traditional identity. Three aspects of integration (socio-economic, cultural and political) are highlighted in the article.*

Conclusions. *The research confirms that IDP have the average level of integration into local communities and a significant desire for employment. About 50% of IDP have the intentions for living in their current place of residence. The integration of IDP requires additional investment in the development of socio-economic infrastructure that can be provided by the state and international organizations.*

Keywords: *integration; sociological adaptation; migrants; internally displaced persons; local community; sociological survey.*

DOI: 10.25140/2412-1185-2018-1(11)-26-35

Актуальність теми дослідження. Довгостроковий характер військових дій на Донбасі та анексія АР Крим призвели до появи нової категорії уразливих верств населення в Україні – внутрішньо переміщених осіб. Згідно офіційних даних, на початку травня 2018 р. офіційно зареєстровано 1,5 млн. переселенців із Донбасу і Криму. І хоча їх кількість зменшилась у порівнянні з 2014 роком майже на 400 тис. осіб, але все ж це значна категорія людей, перед якими постали проблеми пристосування до нових умов існування і нового життя, а саме всебічної інтеграції до приймаючих громад.

Відсутність досвіду з вирішення проблем переселенців у органів влади та місцевого самоврядування не дозволило за чотири останніх роки забезпечити їх багатосторонню інтеграцію – культурну, економічну та соціальну до середовища приймаючих громад. Тому дослідження шляхів прискорення цього процесу є актуальним, оскільки повноцінне залучення і використання людського потенціалу переселенців сприятиме соціально-економічному розвитку країни та її територіальних громад.

Постановка проблеми. Активізація процесів залучення та самореалізації переселенців, поряд із вирішенням їх матеріально-побутових та інших життєво необхідних потреб, реалізація та відновлення їхніх прав є домінуючими питаннями, що постають перед органами державної влади, місцевого самоврядування та громадського сектору. Оскільки розселення переселенців відбулося по всій території України, із своїми особливостями, то і їх соціальна адаптація та інтеграція в кожному регіоні визначається власною специфікою.

Комплексне вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб лежить у площині повної та достовірної інформації щодо їх стереотипів, очікувань, реалій та проблем. Одним із важливих джерел такої інформації є моніторинги та соціологічні опитування як населення, так і переселенців на національному, регіональному та локальному рівнях. Тому для встановлення стану інтеграції внутрішньо переміщених осіб до місцевих громад було проведено соціологічне опитування переселенців м. Чернігова в рамках грантового проекту «Бюджету участі» Чернігівської міської ради у лютому 2018 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної адаптації та інтеграції окремих груп та індивідів присвячено багато досліджень вчених всього світу, міжнародних гуманітарних організацій, державних інституцій та структур. Так, теоретичні основи соціальної інтеграції закладені Г. Спенсером, М. Вебером, Л. Брістолом, К. Поппером, Е. Дюркгеймом, П. Сорокіним, Т. Парсонсом та ін. Проблемами соціальної адаптації на пострадянському просторі займаються С. Артемова, С. Добриніна, Т. Вершиніна, Л. Корель, А. Лобанова, М. Скубія, Л. Шпак, В. Ядова та інші, а серед українських вчених: А. Бондаренко, Є. Головаха, О. Донченко, В. Євтух, Л. Коваль, Н. Паніна, І. Попова та ін. Системно досліджують проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб українські науковці: О. Балакірєва, Т. Дорошок, І. Коробка, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Міхєєва, І. Муромцева, В. Павлюк, В. Садова, А. Солодько, Т. Старинська та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Дослідженням проблем, соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади в Україні займаються багато наукових установ та гуманітарних організацій за підтримки міжнародних організацій і партнерів, а також на регіональних рівнях в рамках різних проектів. Свої матеріали вони представляють в аналітичних матеріалах, наукових доповідях та публікаціях. Так, реалізовано

проект Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні щодо створення національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (2017 р.) [1]; проведена оцінка потреб та умов життя внутрішньо переміщених осіб у Бахмуті, Сєвєродонецьку та Харкові Київським міжнародним інститутом соціології на основі соціологічного опитування (2018 р.) [2]; Інститут економіки промисловості НАН України опублікував наукову доповідь щодо формування та реалізації системи інтеграції ВПО в територіальні приймаючі громади (2017 р.)

Проводять спеціальні дослідження щодо проблем соціокультурної інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб науковці Інституту регіональних досліджень ім. М. Долишнього НАН України та Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України та ряд інших. Тобто, дослідження та діяльність щодо повноцінного прийняття переселенців до територіальних громад є в центрі уваги різних суб'єктів оцінювання громадських організацій ВПО, органів державної влади, ЗМІ, міжнародних організацій тощо. Але оскільки соціально-економічні та політичні процеси в Україні носять динамічний характер, то чинники й інтеграції переселенців також змінюються із часом. Тому для вирішення багатопланових проблем переселенців необхідна нова, постійного оновлена і своєчасна інформація, особливо, на локальних рівнях. Встановленню реального стану інтеграції переселенців у місцеві громади, рівню їх соціальної адаптації та інтеграції сприяють системні моніторинги, фокус-групи, телефонні опитування переселенців та жителів місцевих громад, висновки експертів та соціологічні опитування.

Постановка завдання. Встановлення дійсного стану інтеграції внутрішньо переміщених осіб до місцевої спільноти обумовило проведення соціологічного опитування саме цієї категорії громадян, які проживають в м. Чернігові. Основними завданнями дослідження, по-перше, є визначення: терміну перебування респондентів в місті; чинників, що обумовили їх переїзд саме до цього населеного пункту; рівня їх довіри до різних суб'єктів; рівня усвідомлення себе частиною місцевої спільноти та відчуття щодо прийняття їх містянами; кола основних проблеми; основних джерел доходу та намірів після закінчення АТО; по-друге, проведення порівняльного аналізу ряду відповідей респондентів із загальнонаціональними результатами; по-третє, окреслення напрямків прискореної інтеграції ВПО до місцевих громад, що доцільні для розробки програмних заходів, формування бюджетів, соціальної допомоги органами місцевої влади, громадськими організаціями та іншими структурами.

Виклад основного матеріалу. Термін "інтеграція" в широкому розумінні розглядається як об'єднання у ціле раніше різномірних частин, а в більш вузькому – як соціальний, економічний та політичний процес, що дозволяє різним групам або особистостям, до певної міри зберігаючи свою ідентичність, сприйматися іншими, вливатися у головне русло суспільства. В основі цього динамічного процесу лежить узгодження цілей, інтересів, цінностей і потреб індивідів та соціальних груп без втрати ними своєї традиційної ідентичності. Позитивний наслідок інтеграції проявляється у формуванні нової життєздатної суспільної системи із соціальною взаємодією нової якості.

В динамічному процесі інтеграції виділяють три аспекти: соціально-економічний, культурний та політичний. Якщо економічна інтеграція передбачає отримання доступу до житла, освіти, зайнятості та послуг, що дозволяє людині бути повноцінними учасниками в житті суспільства, соціальна інтеграція – прийняття індивіда іншими членами групи, культурна – оволодіння мовою, прийняття цінностей і звичаїв приймаючої території, то в політичній інтеграції закладено отримання виборчих прав. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб визначається ще більшою багатомірністю, що створює значні проблеми в її реалізації.

Проблемою внутрішньо переміщених осіб є руйнування трьох їхніх життєвих просторів: життєвого, психологічного і соціального. Тому предметом інтеграції і є відновлення цих складових життя, що розгортається у двох площинах:

– *сфери перебування особистості у суспільстві, матриця її життя* (сім'я; робота; постійні та ситуативні соціальні групи, в які входить людина; умови проживання: закони, податки, які створює держава, вибори, місцева та центральна влада; збереження природи як умова виживання людини; сама людина, особистість якої формується у суспільстві через засвоєння інформації попередніх поколінь і сучасного оточення (знання); власне формування ставлення до людей (мистецтво), осмислення свого місця в цьому світі (внутрішня філософія). Останні три компоненти формують світогляд людини і її спрямованість, що здатні зумовити різні типи поведінки людини, особливо у нестандартних ситуаціях, наприклад в умовах війни, міграції.

– *дій, способах гармонізації життя людини в умовах зовнішніх змін, матриця інтеграції* (законодавчий, адміністративний, економічний, соціальний та духовний блоки).

Внутрішньо переміщені особи, як і більшість мігрантів, мають декілька стратегій виживання в нових алокаціях:

- просте виживання (пасивна адаптація) – зменшення споживання для підтримання мінімальних життєвих стандартів;
- цілеспрямована активність в нових умовах (зміна спеціальності, професії, роду діяльності, отримання нових знань і кваліфікацій) – для утримання або збільшення рівня та якості життя;
- замкнення в собі, що може привести до різних форм девіантної поведінки та маргіналізації індивіда.

Необхідно розуміти, що інтеграція ВПО – це процес, вигідний для обох сторін – як самих переселенців, так і приймаючих громад. Перші, привносячи власний трудовий, інтелектуальний, творчий, інноваційний та інвестиційний ресурс у приймаючу громаду, підвищують її потенціал. Разом із цим, перспективи, цілі, плани соціально-економічного розвитку місць і районів поселення ВПО стають спільними для всіх і спрямовані на більш високі результати соціально-економічного розвитку приймаючої громади.

Проблемою для українських ВПО є протікання процесів їхньої інтеграції на тлі системних кризових явищ, неефективного реформування багатьох сфер суспільного буття та недосконалих державних, економічних, соціальних механізмів. Відставання останніх від суспільного розвитку, від самоорганізації і мобілізації громадянського суспільства сприяє більшій мотивації щодо розвитку державно-приватного партнерства і забезпечення ефективності використання міжнародної технічної та фінансової допомоги.

Тому відповідальність за інтеграцію одночасно лежить на державних інститутах, організаціях, спільнотах та самих переселенцях. І хоча всі групи людей, які перемістилися і які залишались в зоні АТО, глибоко пережили культурну та колективну травми, але вони мають змогу адаптуватися до нових умов існування, і ця адаптація залежить від підтримки держави, приймаючих громад та політичної спроможності влади подолати кризу на Сході України.

Для прискорення вирішення цієї проблеми Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб і впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року. Відбулося і оновлення та формування нової нормативно-правової бази щодо ВПО, що представлено в попередній статті авторів [3, с. 46].

Встановити стан та темпи прискорення інтеграції внутрішньо переміщених осіб (що є актуальним як для Чернігівської області (проживає офіційно зареєстрованих 8467 осіб на кінець березня 2018 р.), так і для м. Чернігова (перебуває на обліку близько 3000 осіб) дозволяє соціологічне опитування внутрішньо переміщених осіб, що відбулося саме в обласному центрі, в рамках грантової програми Бюджету участі Чернігівської міської ради. Мета соціологічного дослідження полягала у встановленні рівня самовідчуття переселенців, довіри до певних інституційних груп, чинників, що обумовили вибір даного місця проживання, головних проблем, джерел доходу та намірів після закінчення АТО.

Польовий етап соціологічного опитування тривав з 12 по 26 лютого 2018 року методом особистого інтерв'ю. Респондентами є повнолітні, зареєстровані та незареєстровані ВПО з Донбасу та АР Криму, які залучені до участі у соціологічному дослідженні завдяки волонтерським, громадським та державним організаціям. В опитуванні взяли участь 353 внутрішніх переселенця із 2993 осіб, які проживають у м. Чернігові. Максимальна теоретична похибка випадкової вибірки становить 5%, яка не в повній мірі відповідає статево-віковому складу переселенців, але все ж дозволяє отримати певні закономірності та особливості в питаннях їх самовідчуттів, сприйнятті громадою та наявних проблем.

В опитуванні взяли участь 63% жінок та 37% чоловіків. З них у віці 18-30 років – 13% осіб, 31-49 – 62%, 50-65 років – 15%, а старших за 66 років – 10%. Серед респондентів неповну середню освіту мають 9% осіб, повну середню – 33%, середню спеціальну – 26%, а вищу – 31%. Свій фінансовий стан респонденти оцінили наступним чином: низький рівень фінансового забезпечення мають 35% осіб, середній – 42%, високий – 4%, а мають складнощі із визначенням цього питання – 19% осіб. Рід занять опитуваних також має значну диференціацію. Так, найбільше респондентів маємо серед спеціалістів – 23%, службовців – 15% та пенсіонерів – 14%. Значну частку

опитаних складають безробітні – 11%, а от домогосподарок, підприємців, робочих, студентів та тих, що знаходяться у декретній відпустці, відповідно: 7%, 7%, 5%, 4% та 5%.

Респондентам запропоновано відповісти на вісім питань щодо їх становища, самовідчуття та наявних проблем. На половину питань опитувані могли давати кілька відповідей, що дозволяє розширити їх діапазон для подальшої оцінки. Але питання щодо терміну переїзду, міри відчуття себе частиною співтовариства містян, рівня їх сприйняття жителями Чернігова та намірів після закінчення АТО передбачають однозначну відповідь.

Найбільша частка опитуваних приїхала до м. Чернігова три роки назад (75,5%), значно менше – два роки назад (13,4%), а незначна їх кількість рік назад і менше одного року, відповідно: 4,9% та 6,2%. Це свідчить, що основний потік внутрішніх переселенців прибув до міста на початку військових дій на Донбасі. В той же час найбільшу частку серед цих ВПО складають переселенці у віці 31-49 років, а саме: 71,1% жінок та 45,5% чоловіків, що відповідає репрезентативному складу опитуваних.

Аналіз результатів опитування щодо мотивів обрання саме м. Чернігова в якості місця проживання показує різні чинники, що представлено на Рис. 1. Так, найбільш важливими для ВПО стали переїзд рідних і знайомих до міста (17%), знайомі та друзі (11%), наявність родичів у місті, їх допомога в наданні житла та роботи, для 22% важливими є наявність роботи, а 15% – просто сподобалося місто. Інші причини переїзду визначили 26% опитаних. Таким чином, родинні й дружні зв'язки є першопричиною переїзду переселенців до міста, оскільки це надає їм більшої впевненості у собі та майбутньому.

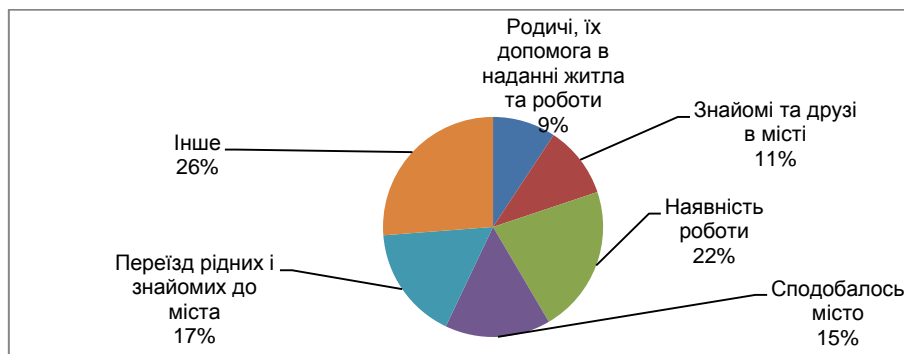

Рис. 1. Мотиваційні чинники обрання м. Чернігова ВПО місцем свого проживання, %

Підтвердженням цього є відповіді респондентів стосовно їх довіри певним людям та суспільно-політичним інститутам, що представлено на Рис. 2. Найбільша довіра переселенців спостерігається до членів сім'ї та рідних (59,3%) із незначною відмінністю між жінками і чоловіками, що є цілком природньо. Високою довірою користуються також близькі й друзі та волонтери, відповідно: 17,0% та 12,6%. В той же час, близьким і друзям більше довіряють чоловіки (20,6%), ніж жінки (13,3%), а от волонтерам – майже однаково обидві статі (13,3% та 11,8%).

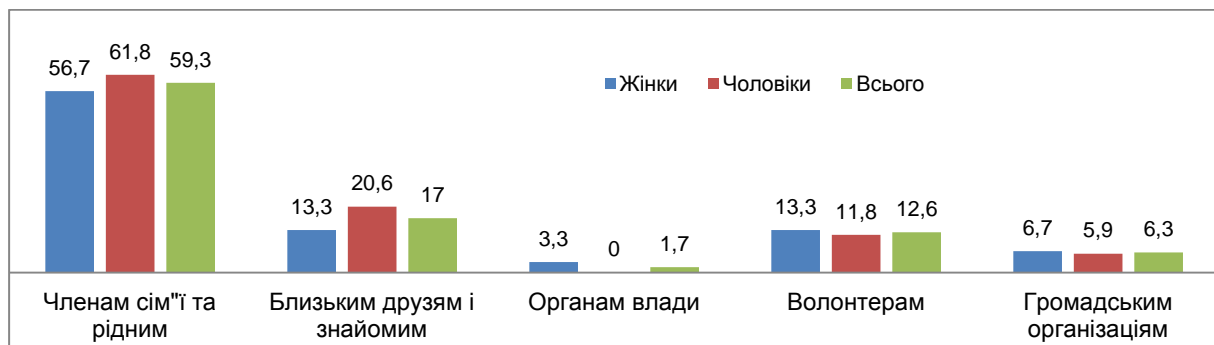

Рис. 2. Рівень довіри респондентів всіх вікових груп до різних соціальних, громадських та державних інституцій, %

До громадських організацій рівень довіри у респондентів майже вдвічі менший, ніж до волонтерів, що свідчить про недостатню роботу та популяризацію діяльності перших із одного боку, але й інертності самих переселенців – з іншого. Так, більшість із них чекають, що до них безпосередньо придуть із допомогою інші, а не активно шукають допомоги самостійно. Але найбільш тривожним є факт майже повної недовіри респондентів органам влади (1,7%), особливо чоловіків. Це свідчить про недостатню роботу та допомогу державних інституцій, бюрократію, незнання наявних проблем переселенців та дієвих механізмів їх вирішення.

Аналіз відповідей респондентів стосовно усвідомлення і сприйняття себе частиною місцевої громади в статеві-віковому розрізі показав певні закономірності та відмінності. В цілому відчують себе частиною громади 44,8% респондентів, частково – 40,6%, але і зовсім не відчують себе такими достатньо високий відсоток респондентів – 14,7% (Рис. 3). Найбільше відчують себе частиною громади міста переселенці у віці 31-49 років, а саме: в повній мірі – 26,8%, частково – 23,9%, а не відчують цього – 7,5%.

Маємо засвідчити негативний факт низького відчуття залученості до місцевої громади у молоді. Так, в повній мірі це відчуває 4,9% молодих респондентів, частково – 2,3%, а зовсім не відчують себе частиною громади – 7,2%. Маємо низькі показники відчуття залученості респондентів і у старших вікових групах. Це спричинене, по-перше, неможливістю працевлаштування, по-друге, низьким рівнем фінансового і матеріального забезпечення, по-третє, високим ступенем залежності від близьких та рідних, по-четверте, сумом за минулим місцем проживання та різницею культур.

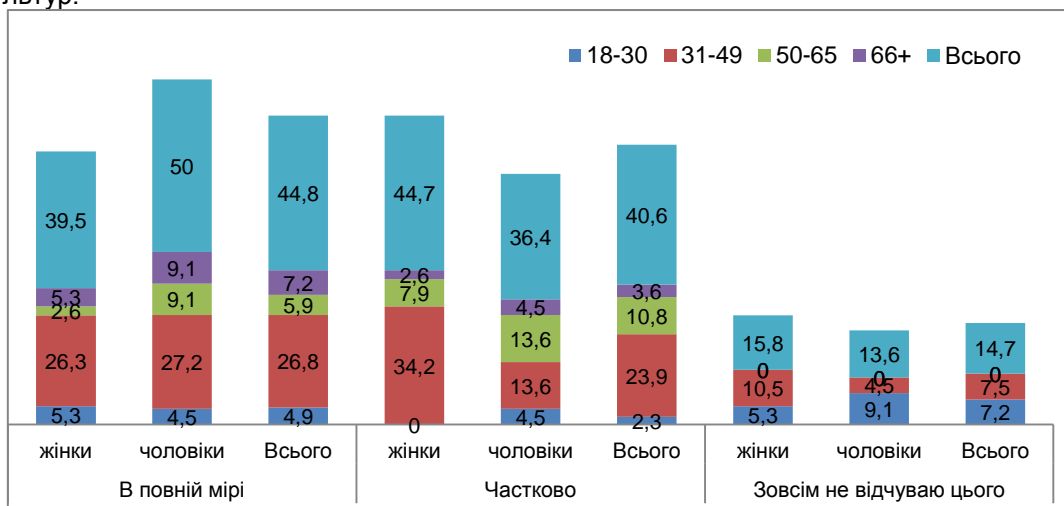

Рис. 3. Відчуття респондентами себе частиною місцевої громади у статеві-віковому розрізі, %

Простежується цілком закономірний зв'язок між самооцінкою відчуття респондентами себе членами місцевої громади та відношенням до них городян при порівнянні їхніх відповідей на ці питання. Так, вважають, що городяни до них ставляться добре 50,3% опитаних, нейтрально – 25,5%, а погано – 24,2% (Рис. 4). Цікавим є той факт, що жінки у віці 31-49 років найбільше відчують до себе добре ставлення городян (34,2%), проти 18,2% чоловіків, що підтверджує більш високі комунікативні та адаптаційні здібності жінок. Майже однаково відчують до себе добре і нейтральне відношення жінки й чоловіки у віці 18-30 років, відповідно: 10,5 і 9,1% та 2,6 та 9,1% респондентів.

Майже на такому же рівні відчують до себе добре відношення респонденти у віці 50-65 років – 10,8%, нейтральне майже втричі менше – 3,6%, а от погане – 8,5%. Серед опитаних старших за 66 років добре відношення до себе відчують тільки 3,6%, нейтральне – 4,9%, а погане – також 4,9%. Отримані результати можуть свідчити про стереотипність мислення респондентів старшого віку та їх завищених очікувань від громади. Але за позитив можемо відзначити той факт, що 75,8% опитуваних відчуває до себе добре і нейтральне ставлення.

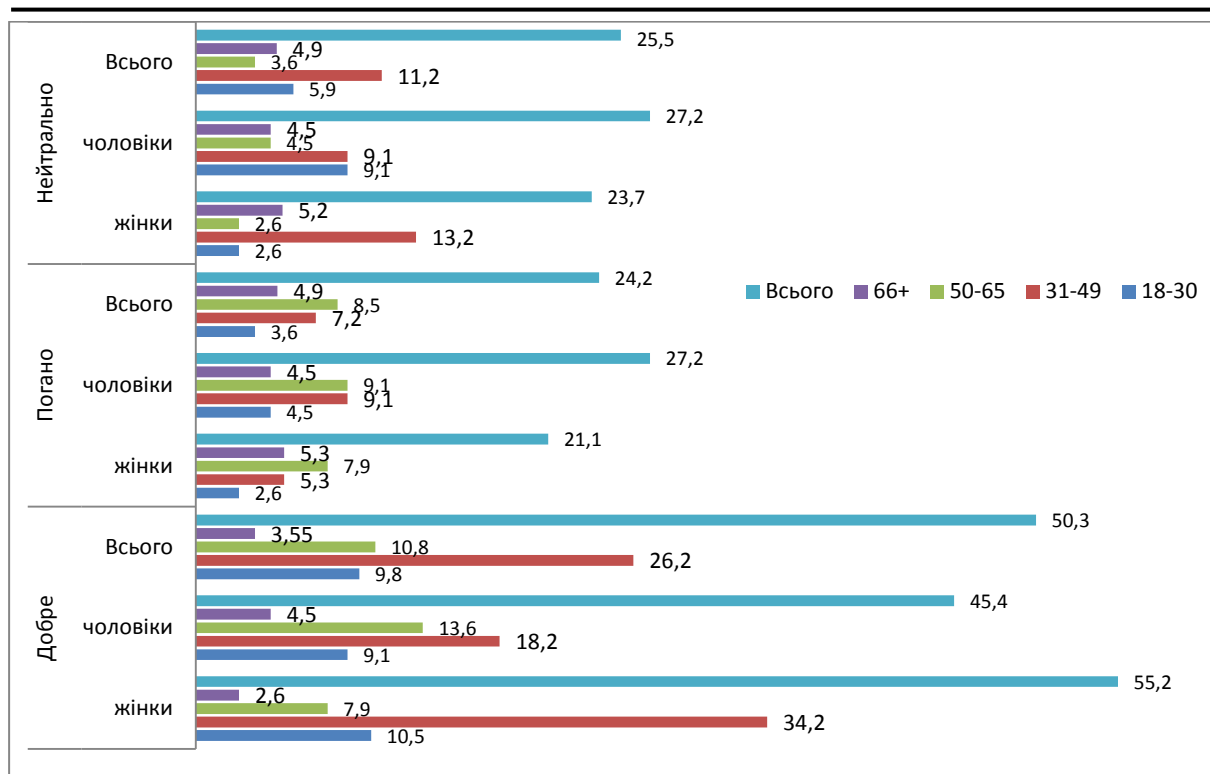

Рис. 4. Відчуття респондентів щодо відношення до них місцевих жителів, %

На самооцінку залученості респондентів до місцевої спільноти та ставлення до них городян в значній мірі впливає наявність проблем та складнощів у їхньому бутті та ступеня їх вирішення, що представлено на Рис. 5.

Аналіз відповідей респондентів дозволяє зробити наступний рейтинг значущих проблем переселенців. Так, на першому місці для ВПО є забезпеченість житлом, що є актуальним як для чоловіків, так і жінок – 15,4%; на другому місці – отримання медичних послуг – 11,7%; третє місце розділили працевлаштування (10,5%) та пошук додаткових заробітків – 10,5%; на четвертому місці – оформлення і отримання соціальних виплат – 9,2%, п'яте місце посідають проблеми низького доходу та влаштування дітей в учбові заклади – 8,8%; на шостому – організація власної справи – 8,2%; на сьомому – доступність оформлення документів і соціальних виплат – 7,0%; на восьмому – влаштування дітей в дошкільні заклади – 4,6%, особливо серед респондентів вікової групи 31-59 років; дев'яте місце посідає отримання пенсії – 2,8%, основною віковою групою цієї проблеми є опитувані у віці 50 і старше років.

Диференціація проблем переселенців відзначається залежністю від статі та віку респондентів. Так, працевлаштування є найбільш важливою проблемою переселенців у віці 31-49 років (14,5%), забезпеченість житлом – у молодих кагорт 18-30 років (23,3%), забезпеченість житлом та якість надання медичних послуг важлива для респондентів 50-65 років, а от отримання пенсії, якісних медичних послуг та низький рівень доходу найбільше турбує осіб у віці старших за 66 років.

Маємо особливості рейтингу проблем і в залежності від статі. Потребує акцентування уваги на визнанні чоловіками проблеми отримання медичних послуг (11,7%), особливо у віці старшому за 66 років (33,3%) та низького рівня доходу – 16,7%, що в певній мірі пов'язано між собою. Ретельне дослідження рейтингу проблем ВПО м. Чернігова у статеві-віковому розрізі та в цілому дозволить виробити необхідні кроки для їх вирішення та удосконалити механізми адаптації та інтегрування переселенців до місцевої громади на рівні органів місцевого самоврядування.

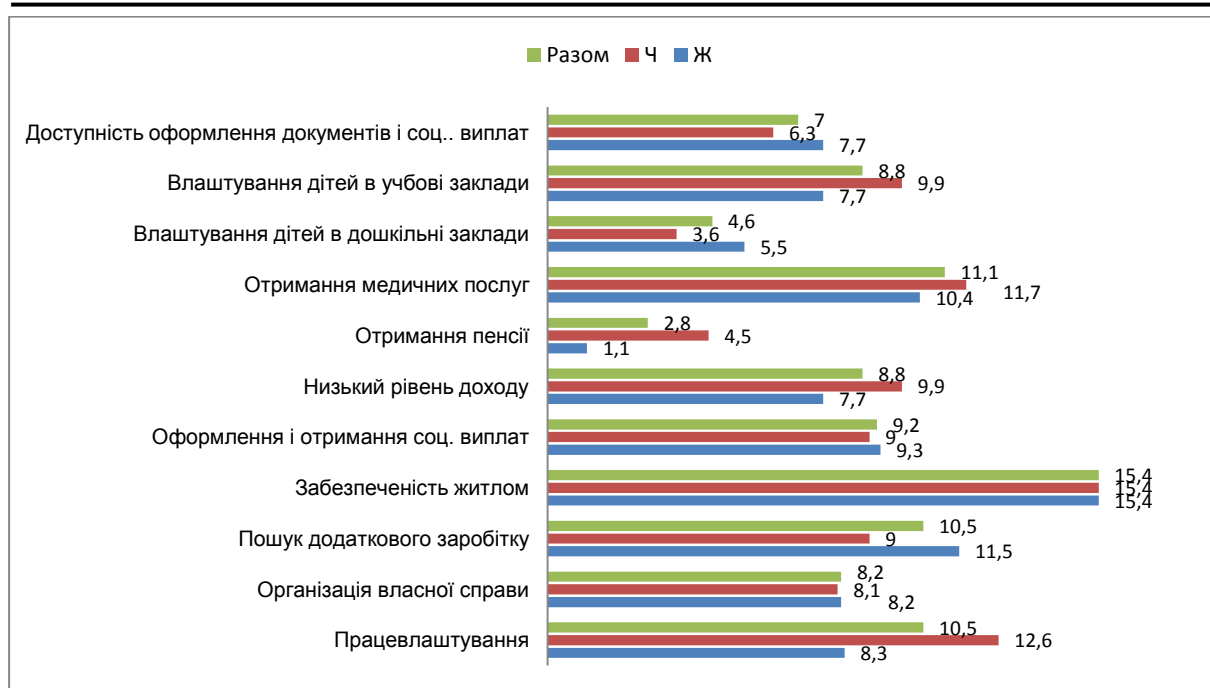

Рис. 5. Основні важливі проблеми респондентів-переселенців, %

Розкриття першопричин та наслідків багатьох проблем переселенців в значній мірі знаходяться в межах їх основних джерел доходів. Цілком закономірно, що низький рівень доходів переселенців не дозволяє віднайти належне житло (купити або взяти в оренду), отримати якісні та своєчасні медичні послуги, влаштувати дітей в дошкільні та учбові заклади, започаткувати власну справу. В сукупності це призводить до формування зневіри та відчуття майбутнього у будь-якого, а у людей, які опинилися у важких життєвих умовах, зокрема. Основні джерела доходу респондентів за статтю та в цілому проілюстровано на Рис. 6.

Рис. 6. Основні джерела доходу респондентів, %

Основним джерелом доходів для респондентів обох статей є заробітна плата (40,9%), що корелюється із загальнонаціональним дослідженням (43%), особливо у віці 31-49 років. Так, для жінок у цій віковій категорії заробітна плата становить 91,3% всіх доходів, а чоловіків – 60%. Важлива заробітна плата і для чоловіків у віці 50-65 років – 33,3%. Другим за значущістю джерелом доходів для переселенців є соціальні виплати, які зазначили 27,6% респондентів із переважанням частки жінок (32,7%). Спостерігається і значна диференціація відповідей респондентів в залежності від віку та статі. Особливо різко виділяються жінки у віці 31-49 років, для яких соціальні виплати становлять 70,6%.

На третьому місці за важливістю джерела доходів є пенсія, звичайно для осіб у віці 50-65 років та старших за 66 років, відповідно: 28,4 та 55%, що є очевидним для осіб даного віку. Незначну роль у фінансовому забезпеченні респондентів відіграє бізнес, здебільшого чоловіків – 7,5% та матеріальна допомога – 7,6% для обох статей. Отримані результати в повній мірі відповідають загальній ситуації із джерелами доходів населення, незалежно від статусу.

Рівень інтеграції переселенців, в значній мірі, визначається їх майбутніми намірами після закінчення військових дій та деокупації Донбасу, що представлено на Рис. 7. Майже половина респондентів має наміри залишитися в м. Чернігові (49,3%), що свідчить про їхній достатній рівень інтегрованості до громади (загальнонаціональний показник – 40%). Більшу частку серед них становлять чоловіки – 59,1%. Тільки 13,4% опитаних мають наміри повернутися на попереднє місце проживання із однаковим співвідношенням чоловіків і жінок. Прагнуть переїхати до іншої країни 3,6% респондентів із переважанням частки чоловіків (4,5%), а до іншої місцевості України – лише 1,3%. В той же час, не визначилися із намірами 32,4% респондентів, з них жінки і чоловіки, відповідно: 42,7 та 22,7%, що в подальшому може змінити наявну картину намірів переселенців.

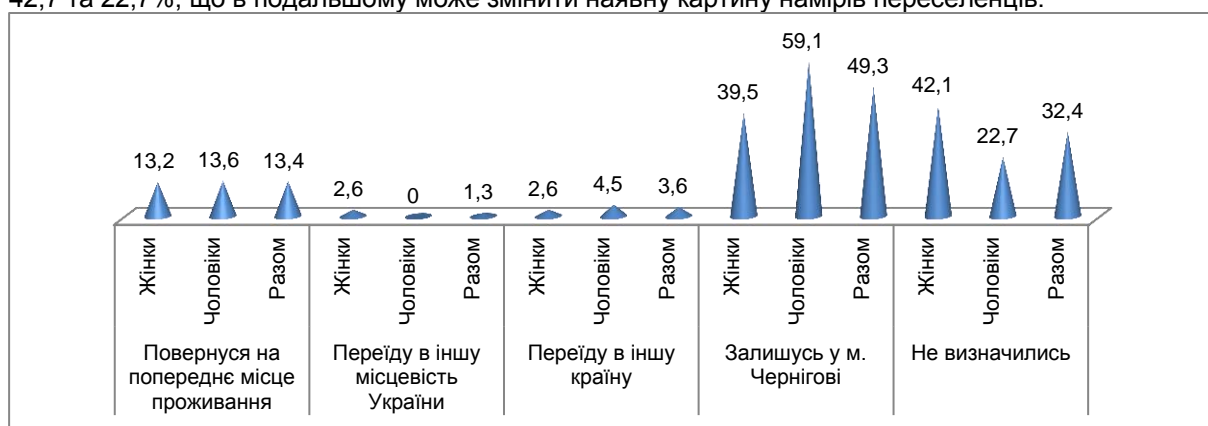

Рис. 7. Наміри респондентів після закінчення АТО, %

Аналіз намірів респондентів щодо майбутнього місця проживання після закінчення АТО має статево-вікові особливості. Так, із 13,4% опитаних 53,4% у віці 18-30 років прагнуть повернутися на попереднє місце проживання, у віці 31-49 років – 26,7%, а більш старших вікових групах по 10% респондентів. Серед тих, хто прагне залишитися у м. Чернігові, оскільки є робота, постійне житло, влаштовані діти в різні учбові заклади, сформовані дружні зв'язки, найбільшу частку складають жінки і чоловіки у віці 31-49 років, відповідно: 66,7 та 46,2%. Другу найбільшу групу становлять респонденти більш старшого віку – 51-65 та старше 66 років, відповідно 22,1 та 14,4%. Найменша частка серед тих, хто прагне залишитися у м. Чернігові, представляє молоде покоління у віці 18-30 років – 7,2%.

Висновки. Соціологічне опитування внутрішньо переміщених осіб, які проживають у м. Чернігові, показало співпадіння багатьох результатів із загальнонаціональним виміром. Дослідження засвідчує середній рівень інтегрованості переселенців до міської спільноти та адаптованості до нових умов проживання, значне прагнення до зайнятості та самозабезпечення, наявність типових проблем для даної категорії населення, а також наміри майже половини із них до подальшого проживання у м. Чернігові.

В інтеграції ВПО значну роль відіграє активність та зрілість громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування. Громади та ВПО потребують заходів в рамках грантових проектів міської ради та інших інституцій, що дозволять зменшити культурні розбіжності та підвищити активність у соціально-економічному та політичному житті переселенців. Але громадам для цього необхідні додаткові інвестиції у розвиток соціально-економічної інфраструктури як зі сторони держави, так і міжнародних партнерів. Необхідні громадам і продовження програм мікрогрантів, доступних позик та отримання соціального житла для внутрішньо переміщених осіб.

Література

1. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Квітень 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_march_2017_ukr_new.pdf.
2. Оцінка потреб та умов життя внутрішньо переміщених осіб у Бахмуті, Северодонецьку та Харкові. Результати соціологічного дослідження січень - лютий 2018 року. Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irf.ua/allevnts/news/doslidzhennya_kmis.
3. Задорожна, С. М. Відношення населення приймаючих громад до внутрішньо переміщених осіб / С. М. Задорожна, І. Г. Карпова // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – № 2 (10). – 2017. – С. 43-55.

References

1. Predstavnytstvo MOM v Ukraini [IOM Office of Ukraine] (2017). Zvit natsionalnoi systemy monitorynhu sytuatsii z vnutrishno peremishchenymy osobamy. The report of the national system of monitoring of the situation with internally displaced persons]. *iom.org.ua*. Retrieved from http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_march_2017_ukr_new.pdf [in Ukrainian].
2. Otsinka potreb ta umov zhyttia vnutrishno peremishchenykh osib u Bakhmuti, Sievierodonetsku ta Kharkovi. [Assessment of the needs and living conditions of internally displaced persons in Bakhmut, Severodonetsk and Kharkiv]. (2018). *www.irf.ua*. Retrieved from http://www.irf.ua/allevnts/news/doslidzhennya_kmis [in Ukrainian].
3. Zadorozhna, S. M. & Karpova, I. H. (2017). Vidnoshennia naseleння pryimaiuchykh hromad do vnutrishno peremishchenykh osib [Attitude of host communities residents towards internally displaced persons]. *Problemy sotsialnoi roboty: filosofii, psykholohiia, sotsiolohiia*. – *Social work issues: Philosophy, Psychology, Sociology*, 2(10), 43-55 [in Ukrainian].

Надійшла 23.04.2018

Бібліографічний опис для цитування :

- Задорожна, С. М. Стан інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади: соціологічний аспект / С. М. Задорожна, І. Г. Карпова // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2018. – № 1 (11). – С. 26-35.